

लिखु गाउँपालिका
जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन, २०७५

लिखु गाउँपालिका
२०७५

लिखु गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम गाउँकार्यपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन उपदफा (३) अनुसार सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

गाउँसभाबाट स्वीकृत मिति : २०७५/१०/ २९

जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन , २०७५

प्रस्तावना :

गाउँपालिका भित्रको भूमिगत वा भु सतहमा रहेको जलस्रोतको समुचित उपयोग, संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास गर्न एवं त्यस्तो उपयोगबाट हुने वातावरणिय एवं अन्य प्रकारका हानी नोक्सानीलाई रोकथाम गर्ने तथा जलस्रोतलाई प्रदुषण मुक्त राख्ने सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनिय भएकोले ,

नेपालको संविधान बमोजिमको कार्य गर्ने गरि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि लिखु गाउँपालिकाको गाउँ सभाले यो“जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन , २०७५” जारी गरेको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:- (१) यस ऐनको नाम “लिखु गाउँपालिकाको जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन , २०७५” रहेको छ ।
  - (२) यो ऐन स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएपछि प्रारम्भ हुनेछ ।
२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा, -
  - (क) “जलस्रोत ” भन्नाले लिखु गाउँपालिका भित्रको भु सतहमा वा भूमिगत वा अन्य जुनसुकै अवस्थामा रहेको पानी सम्भन्तु पर्छ ।
  - (ख) “अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति” भन्नाले जलस्रोतको उपयोग गर्न लिखु गाउँपालिकाबाट दफा ८ बमोजिम अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्ति वा संगठित संस्थालाई सम्भन्तुपर्छ ।
  - (ग) “उपभोक्ता संस्था ” भन्नाले दफा ४ बमोजिम गठित जल उपभोक्ता संस्था सम्भन्तु पर्दछ
  - (घ) “सेवा शुल्क ” भन्नाले अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्ति वा संगठित संस्थाले उपलब्ध गराएको जलस्रोत सम्बन्धीत सेवा उपयोग गरे वापत उपभोक्ताले बुझाउनु पर्ने शुल्क सम्भन्तुपर्छ ।
  - (ङ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्तुपर्छ ।

परिच्छेद-२

जलस्रोतको उयोग सम्बन्धी व्यवस्था

३. **जलस्रोतको उयोग** : (१) यस ऐन बमोजिम अनुमति पत्र प्राप्त नगरी कसैले पनि जलस्रोतको उयोग गर्न पाउने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहाय बमोजिम जलस्रोतको उयोग गर्न अनुमति पत्र लिनु पर्ने छैन ।

(क) आफ्नो निमित्त खानेपानी र अन्य घरेलु प्रयोगको लागि उयोग गर्न ,

(ख) आफ्नो जग्गामा सिंचाई गर्न ,

(ग) घरेलु उद्योगको रूपमा पानीघट्ट वा पनचक्की चलाउन,

(घ) व्यक्तिगत रूपमा स्थानीय आवागमनको लागि डुंगाको प्रयोग गर्न,

(ङ) जग्गाधनिले आफ्ना जग्गाभित्र मात्र सिमित रहेको जलस्रोत तोकिए बमोजिम उयोग गर्न ,

४. **जल उपभोक्ता संस्थाको गठन** : (१) सामुहिक लाभको लागि संस्थागत रूपमा जलस्रोतको उयोग गर्न चाहने व्यक्तिहरूले तोकिए बमोजिम जल उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्ने छन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिएको जल उपभोक्ता संस्थालाई लिखु गाउँपालिका समक्ष तोकिए बमोजिम दर्ता गराउनु पर्ने छ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दर्ता भएको जल उपभोक्ता संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वसासित र संगठित संस्था हुनेछ ।

५. **जलस्रोत उयोगको प्राथमिकता क्रम** : (१) लिखु गाउँपालिका भित्रको जलस्रोत उयोग गर्दा साधारणतया देहायको प्राथमिकताक्रम अनुसार गर्नु पर्ने छ ।

(क) खानेपानी र घरेलु उयोग,

(ख) सिंचाई ,

(ग) पशुपालन तथा मत्स्यपालन जस्ता कृषिजन्य उयोग,

(घ) जलविद्युत,

(ङ) घरेलु उद्योग, औद्योगिक व्यवसाय तथा खानीजन्य उपभोग,

(च) जल यातायात,

(छ) आमोद प्रमोद जन्य उयोग,

(भ) अन्य उयोग ।

(२) जलस्रोतको उयोग गर्दा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा दफा १३ बमोजिम गठित समितिले उपदफा (१) मा उल्लेखित प्राथमिकताक्रम बमोजिम उचित रूपमा उयोग भए नभएको र अन्य आवश्यक जांचवुझ समेत गरी सोको आधारमा सम्बन्धित जलस्रोतको उयोग गर्न पाउने नपाउने वा कुन

किसिमवाट उपयोग गर्न पाउने भन्ने कुराको निर्धारण गर्नेछ । यसरी निर्धारण गरेको कुरा सम्बन्धीत सवैलाई मान्य हुनेछ ।

६. गाउँपालिकाले जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्न सक्ने : (१) लिखु गाउँपालिका आफैले कुनै जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्नमा यस ऐनको कुनै कुराले बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।
- (२) कसैले यस ऐन वमोजिम उपयोग गरेको जलस्रोत र सो संग सम्बन्धीत जग्गा , भवन , उपकरण , तथा संरचना व्यापक सार्वजनिक उपयोगका लागि लिखु गाउँपालिकाले आफुले लिई विकास गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) वमोजिम आफुले लिएको जलस्रोतको उपयोगिता सम्बन्धीत जग्गा, भवन, उपकरण, वा संरचना वापत गाउँपालिकाले सम्बन्धीत व्यक्तिलाई तोकिए वमोजिम क्षतिपुर्ति दिनेछ ।
- (४) लिखु गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र अन्य व्यक्ति , निकाय वा संगठित संस्थाले उपयोग गरिरहेको जलस्रोतलाई निजहरुसंगको समन्वयमा पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्धन गर्न आवश्यक कार्ययोजना बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।
७. जलस्रोत विकासको परियोजना हस्तान्तरण गर्न सक्ने : (१) लिखु गाउँपालिकाले दफा ९ वमोजिम उपदफा (१) र (२) वमोजिम विकास गरेको कुनै जलस्रोत सम्बन्धी परियोजनाको निर्माण समाप्त भैसकेपछि उपभोक्ता संस्थालाई आवश्यक शर्तहरु तोक्यो हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) वमोजिम हस्तान्तरण गरिएको परियोजना उपरको स्वामित्व सम्बन्धीत उपभोक्ता संस्थाको हुनेछ र यस ऐनको अधिनमा रहि आफुले अनुमतिपत्र प्राप्त गरे सरह सो परियोजनाको संचालन सम्बन्धीत उपभोक्ता संस्थाले गर्नेछ ।
८. जलस्रोतको उपयोगको लागि करार गर्न सक्ने : यस ऐनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि लिखु गाउँपालिकाले कुनै संगठित संस्था वा व्यक्ति सित प्रचलित कानूनको अधिनमा रहि करार गरी सोही करारमा उल्लेखित शर्तहरु वमोजिम कुनै जलस्रोतको विकास, उपयोग र सेवा विस्तार गर्न , गराउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

अनुमतिपत्र सम्बन्धी व्यवस्था

९. अनुमति पत्रको व्यवस्था : (१) जलस्रोतको सर्भेक्षण वा उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति वा संगठित संस्थाले सम्बन्धीत विषयको आर्थिक , प्राविधिक , र वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तथा तोकिए वमोजिमका अन्य विवरणहरु खुलाई लिखु गाउँपालिकाको कार्यालय समक्ष अनुमतिपत्रको लागि दरखास्त दिनु पर्नेछ ।
- तर जलस्रोतको सर्भेक्षणको अनुमतिपत्रको लागि दरखास्त दिदा त्यस्तो अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्न आवश्यक पर्ने छैन ।
- (२) उपदफा (१) वमोजिम परेको दरखास्तमा गाउँपालिकाले तोकिए दिएको अधिकारीले आवश्यक जांचवुझ गरी गराई दरखास्त परेको मितिले सामान्यतया जलस्रोत सर्भेक्षणको अनुमतिपत्रको हकमा ३० दिन भित्र र जलस्रोत उपयोगको अनुमति पत्रको हकमा ९० दिनमा आवश्यक शर्तहरु तोकिए दफा ५ को उपदफा १ मा उल्लेखित प्राथमिकताक्रम अनुसार दरखास्तवालालाई अनुमतिपत्र दिनु पर्नेछ ।
- (३) अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोत उपयोग गरे वापत लिखु गाउँपालिकालाई तोकिए वमोजिमको दस्तुर वा वार्षिक शुल्क बुझाउनु पर्नेछ ।
- (४) अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्तिले आफ्नो अनुमति पत्र विक्रि गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले कसैलाई हस्तान्तरण गर्नु परेमा लिखु गाउँपालिकावाट स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।

१०. जलविद्युतको लागि जलस्रोतको उपयोग : दफा ६ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि १ मेगावाट (१००० वाट) सम्म क्षमताको जलविद्युत उत्पादनको गर्नको लागि लिखु गाउँपालिका कार्यालयबाट र सो भन्दा बढी क्षमताको जलविद्युत उत्पादनको गर्नको लागि जलस्रोतको सर्वेक्षण तथा उपयोग गर्ने अनुमतिपत्रको सम्बन्धमा प्रचलित कानून वमोजिम हुनेछ ।
११. अनुमतिपत्र नविकरण गर्ने : (१) यो ऐन वमोजिम जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रमा उल्लेखित अवधि समाप्त हुनु अगावै अर्को अवधिको लागि अनुमतिको नविकरण गर्नु पर्ने छ ।
(२) जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रको नविकरण गराउदा तोकिए वमोजिम नविकरण दस्तुर लाग्नेछ ।
१२. अनुमतिपत्र खारेज गर्न सकिने : (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले यो ऐन वा यस ऐन अन्तरगत बनेको नियम विपरित कुनै काम गरेमा दफा १३ वमोजिम गठित समितिको सिफारिसमा तोकिएको अधिकारीले अवधि तोकि त्यस्तो काममा आवश्यक सुधार गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।
(२) उपदफा (१) वमोजिम तोकिएको अवधिभित्र अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले आवश्यक सुधार नगरेमा त्यस्तो व्यक्तिले पाएको अनुमति पत्र खारेज गर्न सक्नेछ ।
(३) उपदफा (२) वमोजिम अनुमतिपत्र खारेज गर्नु अघि सम्बन्धीत अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मनासिव मौका दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

स्थानीय जलस्रोत समिति सम्बन्धी व्यवस्था

१३. स्थानीय जलस्रोत समितिको गठन : (१) लिखु गाउँपालिका भित्र रहेको जलस्रोत उपयोगको आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान एवं जलस्रोत उपयोगको लागि अनुमति प्रदान गर्ने तथा तोकिए वमोजिम नगरेमा अनुमति पत्र खारेज गर्ने प्रयोजनको लागि एक स्थानीय जलस्रोत समिति रहने छ ।
(२) स्थानीय जलस्रोत समितिमा देहायका अध्यक्ष र सदस्यहरू रहने छन ।
(क) गाउँपालिका अध्यक्ष .....अध्यक्ष
(ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष .....सदस्य
(ग) प्रमुख प्रसासकिय अधिकृत .....सदस्य
(घ) गाउँपालिकाले तोकेको गाउँसभा सदस्यहरू मध्येवाट एकजना ....सदस्य
(ङ) प्रशासनशाखाको प्रमुख .....सदस्य सचिव
(३) स्थानीय जलस्रोत समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे वमोजिम हुनेछ ।
१४. स्थानीय जलस्रोत समितिको काम कर्तव्य र अधिकार :स्थानीय जलस्रोत समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय वमोजिम हुनेछ ।
(क) जलस्रोत उपयोग र सर्वेक्षण सम्बन्धमा इजाजत पत्र प्रदान गर्न सिफारिस गर्ने ,
(ख) जलस्रोत उपयोग सम्बन्धमा समसामयिक अध्ययन, अनुसन्धान तथा आवश्यक सुझाव संकलन गरी लिखु गाउँपालिका समक्ष पेश गर्ने ।

- (ग) जलस्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै प्रश्न उठेमा वा परम्परा देखि जलस्रोत उपयोग गरेकोमा अन्यथा भएको देखिएमा आवश्यक जाँचबुझ गर्ने गराउने ।
- (घ) खण्ड (ग) बमोजिम जाँच गर्दा वा गराउदा तोकिएको तोकिएको शर्त बमोजिम जलस्रोतको उपयोग नभए नगरेको देखिएमा त्यस कार्यमा संलग्न ब्यक्ति उपर प्रचलित कानुन बमोजिम कारवाही गर्न सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गर्ने ।
- (ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने ।

परिच्छेद-५

सजाय र पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था

१५. सजाय सम्बन्धी व्यवस्था : (१) कसैले यस ऐन वा यस ऐन अन्तरगत बनेको नियम उलंघन गरेमा निजलाई स्थानीय जलस्रोत समितिको सिफारिसमा लिखु गाउँकार्यपालिकाले पाँच हजार रुपैया सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कसुरवाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने निजवाट त्यस्तो हानी नोक्सानी वापतको क्षतिपुर्ति भराई दिन सक्नेछ ।
- (२) कसैले यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र लिनु पर्नेमा सो नलिई वा अनुमतिपत्रमा उल्लेख भएका शर्तहरू पालना नगरी जलस्रोतको उपयोग गरेमा निजलाई गाउँ कार्यपालिकाले पाँच हजार रुपैया सम्म जरिवाना गर्न र त्यस्तो काम बन्द गराउन सक्नेछ ।
- (३) यस ऐन बमोजिम विकास गरिएको जलस्रोत वा त्यस्तो जलस्रोतवाट उत्पन्न सेवा कसैले चोरी गरेमा वा दुरुपयोग गरेमा वा अनाधिकार प्रयोग गरेमा गाउँ कार्यपालिकाले निजवाट विगो असुल गरी निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना समेत गर्न वा अपराध अनुसन्धानको लागी लेखि पठाउन सक्नेछ ।
- (४) कसैले वदनियतसाथ कुनै खानेपानिको मुहान, वाध, नहर, वा जलस्रोतको उपयोग सित सम्बन्धीत कुनै संरचना वा त्यस्तो संरचनामा असर पार्ने अन्य कुनै संरचना भत्काएमा, विगारेमा, वा कुनै किसिमले हानी नोक्सानी पुर्याएमा वा त्यस्तो कुनै काम कुराको लागी दुरुत्साहन दिएमा वा त्यस्तो काम गर्ने उद्योग गरेमा निजवाट हानी नोक्सानीको विगो असुल गरी निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना वा दशवर्ष सम्म कैद वा दुवै सजाय हुन सक्नेछ ।
१६. अनुसन्धानको लागी लेखि पठाउन सक्ने : जलस्रोत उपयोगको अनुमति प्रदान गर्ने निकायले यस ऐन बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारको पालना गर्दा कसैले दफा १५(४) बमोजिमको कसुर गरेको थाहा पाएमा त्यस्तो कसुरका सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्नको लागी सम्बन्धीत निकायमा लेखि पठाउन सक्नेछ ।
१७. मुद्दा सम्बन्धी व्यवस्था : दफा १५ को उपदफा (४) बमोजिमको सजाय हुने कसुर सम्बन्धी व्यवस्था संघिय कानुन बमोजिम हुनेछ ।
१८. पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था : यस ऐन बमोजिम जलस्रोत उपयोगको अनुमति प्रदान गर्ने अधिकारी वा गाउँकार्यपालिकावाट कारवाही भएकोमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो कारवाहीको निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैतिस दिन भित्र सम्बन्धीत जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

विविध

१९. सेवा उपभोगका शर्तहरू तोक्न र सेवा शुल्क असुल उपर गर्न पाउने : (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले आफुले विकास गरेको जलस्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई आपसी शर्तको आधारमा उपलब्ध गराउन वा त्यस्तो सेवा वापत शुल्क असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (२) लिखु गाउँपालिकाले विकास गरेको जलस्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई उपलब्ध गराए वापतको सेवा शुल्क र अनुमति प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोतको उपयोग गरी अन्य व्यक्तिहरूलाई व्यापारिक

प्रयोजनको लागि सेवा उपलब्ध गराए बापत वार्षिक शुल्क तोकिए बमोजिम निर्धारण गरी असुल उपर गर्न सक्नेछ ।

२०. सेवा रोक्न सक्ने : सेवा उपभोग गरे बापत बुझाउनु पर्ने शुल्क नबुझाउने वा त्यस्तो सेवा अनाधिकार रूपले उपयोग गर्ने वा सेवा दुरुपयोग गर्ने वा शर्त विपरित सेवा उपभोग गर्नेको हकमा त्यस्तो सेवा बन्द गर्न सकिनेछ ।
२१. अरुको घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्ने :लिखु गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको सिलसिलामा कसैको घर जग्गामा प्रवेश गर्नु परेमा लिखु गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले खटाएको कर्मचारीले सम्बन्धित व्यक्तिलाई पुर्व सूचना दिएर त्यस्तो घर जग्गामा प्रवेश गर्न सकिने छ । त्यसरी प्रवेश गर्दा कुनै हानी नोक्सानी हुन गएमा लिखु गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले तोकिए बमोजिम क्षतिपुर्ति दिनेछ ।
२२. जलस्रोत संरचनाको सुरक्षा :(१) जलस्रोतको उपयोग सित सम्बन्धित कुनै संरचनाको सुरक्षाको लागि अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिको अनुरोधमा वा स्वयं आफ्नो विचारमा त्यस्तो सुरक्षा गर्न आवश्यक ठानेमा लिखु गाउँपालिकाले आवश्यक प्रबन्ध गर्न स्थानीय प्रसासनलाई लेखि पठाउन सक्नेछ ।
२३. जलस्रोतलाई प्रदुषित गर्न नहुने :लिखु गाउँपालिका भित्रको जलस्रोतको प्रदुषण हुने गरी कसैले पनि कुनै किसिमको फोहरमैला, औद्योगिक निकास, विष, रसायनिक वा विषालु पदार्थ हाली वा प्रयोग गरी जलस्रोतलाई प्रदुषित गर्न हुदैन ।
२४. वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल असर पार्न नहुने :लिखु गाउँपालिका भित्रको जलस्रोतको उपयोग गर्दा भु-क्षय, वाढी, पहिरो, वा यस्तै अरु कारणद्वारा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल असर नपर्ने गरी गर्नु पर्नेछ ।
२५. इजाजतपत्रको प्रतिलिपि दिने: कसैले इजाजतपत्र हराए वा नासिएको कारणबाट इजाजतपत्रको प्रतिलिपि पाउन निवेदन गरेमा समितिले तोकिए बमोजिमको दस्तुर लिई इजाजतपत्रको प्रतिलिपि दिनुपर्नेछ ।
२६. अधिकार प्रत्यायोजन: यस ऐन बमोजिम लिखु गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयलाई प्राप्त अधिकार मध्ये केही अधिकार लिखु गाउँपालिका, गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयले तोकिएको अधिकारीलाई तोकिएको अवधिसम्मको लागि प्रत्यायेजन गर्न सक्नेछ ।
२७. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिए जति यसै ऐन बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
२८. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि लिखु गाउँकार्यपालिकाले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।